

Asia: VN/21297/2023

Lausuntopyyntö työryhmämietinnöstä koskien pakkokeinolain muutostarpeiden arviointia (1. vaihe)

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Oikeusministeriö on pyytänyt Länsi-Uudenmaan käräjäoikeutta antamaan lausunnon työryhmämietinnöstä Pakkokeinolain muutostarpeiden arviointi: vangitsemisen edellytykset ja salaiset pakkokeinot (1. vaihe), Mietintöjä ja lausuntoja 2025:55. Lausuntopyynnön diaarinumero on VN/21297/2023.

Länsi-Uudenmaan käräjäoikeus esittää lausuntonaan seuraavan.

1. Vangitsemisen edellytykset

Länsi-Uudenmaan käräjäoikeus ei pidä tarpeellisena eikä tarkoituksenmukaisena, että pakkokeinolain 2 luvun 5 §:ssä säädettyt pidättämisen edellytykset nykyisen viittauksen sijaan toistettaisiin pakkokeinolain 2 luvun 11 §:ssä vangitsemisen edellytyksinä siltä osin kuin edellytykset ovat samat. Muutosta ei ole ehdotuksessa vakuuttavasti perusteltu. Tällainen kaksinkertainen sääntely ei käräjäoikeuden käsityksen mukaan lisää sääntelyn selkeyttä vaan pikemminkin hämärtää pidättämisen ja vangitsemisen edellytysten välistä yhteyttä. Ehdotettu muutos merkitsisi lisäksi, että mahdolliset tulevat muutokset olisi tehtävä samansisältöisinä kahteen lainkohtaan.

Länsi-Uudenmaan käräjäoikeus kiinnittää huomiota siihen, että jos pidättämisen ja vangitsemisen edellytyksistä kuitenkin säädettäisiin ehdotetulla tavalla kahdessa lainkohdassa, lienee johdonmukaista muuttaa tutkintavankeuslain 2 luvun 1 §:n 3 momentin viittaus pakkokeinolain 2 luvun 5 §:n 1 momentin 2b kohtaan viittaukseksi nyt ehdotettuun 11 §:n 1b kohtaan.

Länsi-Uudenmaan käräjäoikeudella ei ole huomautettavaa pakkokeinolain 2 luvun 11 §:n 1 momentin 4 kohdaksi ehdotetusta uudesta vangitsemisen edellytyksestä. Käräjäoikeus arvioi, että ehdotettu uusi vangitsemisedellytys saattaa käytännössä tulla sovellettavaksi myös esimerkiksi ehdotuksessa jatkamisvaaraksi (s. 140–141) kuvatussa tilanteessa, jossa hyvin törkeästä rikoksesta epäillyllä on yhteistä rangaistusta koskevien rikoslain 7 luvun säännösten johdosta enää vähäinen rikosoikeudellinen kannustin olla syyllistymättä uusiin rikoksiin.

Länsi-Uudenmaan käräjäoikeus pitää kuitenkin oikeusvaltiollisesti hyvin ongelmallisena ja siksi epäonnistuneena lainkohdan perusteluja (s. 98, 143–144) siltä osin kuin perusteluissa esitetään, että ehdotetun uuden vangitsemisedellytyksen soveltamisharkinnassa tulisi antaa merkitystä arviolle siitä, millainen yleinen reaktio rikosepäilystä ja epäillyn vangitsematta jättämisestä seuraisi. Vapaudenmenetyksen edellytyksiä ei tule perustaa näin voimakkaasti ja itsenäisesti tapauskohtaiseen arvioon yleisestä mielipiteestä, eikä sellaista liene tarkoitettu työryhmämietinnössä (s. 25) selostetussa EIT:n käytännössäkään.

2. Salaiset pakkokeinot

2.1 Pakkokeinoista päättäminen kiiretilanteessa

Ehdotuksessa on omaksuttu eräitä muita pakkokeinoja vastaava päätöksentekotapa, jossa eräistä muutoin tuomioistuimen päätettäväksi kuuluvista pakkokeinoista voisi päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies, jos asia ei siedä viivytystä.

Länsi-Uudenmaan käräjäoikeus toteaa yleisesti, että käräjäoikeuksien edellytykset ratkaista pakkokeinon käyttöä koskevia vaatimuksia viivytyksettä ovat nyt voimassa olevan pakkokeinolain säätämisen jälkeen selvästi parantuneet videoneuvotteluyhteyksien käytön yleistymisen ja tietojärjestelmien kehityksen myötä, mikä onkin otettu huomioon ehdotuksen perustelujen sivulla 123. Nykyisen käräjäoikeusverkoston aiempaa suuremmissa tuomioistuimissa myös erikoistuneen päivystyksen järjestäminen on aiempaa helpompaa.

Erilaisten kiiretilanteiden päätösvallan poikkeuksen soveltamisala jäänee siten nykyään esimerkiksi pakkokeinolakia säädettäessä ajateltua suppeammaksi.

2.2 Salainen etsintä

Länsi-Uudenmaan käräjäoikeus kyseenalaistaa, onko ehdotetun pakkokeinolain 10 luvun 26a §:n 2 momentissa säädetty kynnys salaisen kotietsinnän toimittamiselle perusoikeuksien suojaamiseksi riittävän korkea siltä osin kuin salainen kotietsintä tehtäisiin muussa kotirauhan suojaamassa paikassa kuin rikoksesta epäillyn hallinnassa olevassa paikassa tai rikoksen tekopaikassa. Ehdotuksen mukaan salaisen kotietsinnän toimittamiseksi esimerkiksi jonkun sivullisen kotona riittäisi pakkokeinojen käytössä noudatettavien yleisten punnintaperiaatteiden ja pakkokeinolain 10 luvun 2 §:n 2 momentissa säädetyn ”voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi” -edellytyksen lisäksi 10 luvun 3 §:ssä tarkoitettu telekuuntelun oikeuttava vakava rikosepäily ja että voitaisiin ”erittäin pätevin perustein” olettaa etsinnässä löytyvät lainkohdassa tarkoitettuja esineitä, omaisuus, asiakirja, tieto tai seikka. Sama koskee käräjäoikeuden käsityksen mukaan salaisen erityisen kotietsinnän edellytyksiä 26b §:n 2 momentissa.

Länsi-Uudenmaan käräjäoikeus pitää sinetöidyn aineiston tuomioistuinkäsittelyä koskevan ehdotetun 10 luvun 26e §:n 3 momentin kantelusäännöstä vaikutuksiltaan epäselvänä. Kantelulle ei ehdoteta määräaikaa. Säännös näyttäisi johtavan tilanteeseen, jossa aineisto voidaan jäljentää heti, jos käräjäoikeus sen sallii, koska kantelun tekeminen vaatii yleensä aikaa. Tähän nähden on epäselvää, mikä merkitys on momentin viimeisellä virkkeellä, jonka mukaan aineisto on pidettävä sinetöitynä, kunnes asia on ratkaistu, jos tuomioistuimen päätöksestä kannellaan.

Länsi-Uudenmaan käräjäoikeudella ei ole huomautettavaa siihen, miten ehdotetussa 10 luvun 26g §:ssä ja 26f §:ssä säädettäisiin salaisesta kotietsinnästä, salaisesta erityisestä etsinnästä ja salaisesta paikanetsinnästä päättämisestä käräjäoikeudessa.

Länsi-Uudenmaan käräjäoikeus kiinnittää kuitenkin huomiota siihen, että esityksen vaikutuksia ei ole arvioitu (s. 105–106) tuomioistuinten päivistysjärjestelmän kannalta. Käräjäoikeuksien päivistysjärjestelmässä käsiteltävien asioiden lukumäärä on laite-etsintöjä koskevan laajennuksen myötä joulukuusta 2025 alkaen selvästi kasvanut, ja uusien asiaryhmien tuominen päivistysjärjestelmään voi johtaa siihen, että ainakin väestömäärältään suurimmissa tuomiopiireissä päivistysjärjestelmää on vahvistettava.

2.3 Osallistuva tietolähde

Länsi-Uudenmaan käräjäoikeus pitää osallistuvaa tietolähdettä koskevaa ehdotusta perusteluiltaan ja arvoiltaan niukkana toimintaan liittyvän poliisin virkamies- ja rikosoikeudellisen vastuun ja tietolähteen rikosoikeudellisen vastuun sekä heidän ja valtion vahingonkorvausvastuun kannalta. Esitettyjen toimivaltuuksien poikkeuksellinen luonne huomioon käräjäoikeus pitää asianmukaisena, että jo toimivaltuuksia säädettäessä arvioitaisiin perusteellisesti, miten toimijoiden vastuu järjestyy todennäköisimmissä poikkeamatilanteissa.

Käräjäoikeus viittaa ensinnäkin siihen, että peitetoimintaan koulutetun poliisin edellytykset arvioida velvollisuuksiaan ja vastuutaan varsinkin muuttuvissa olosuhteissa ovat yleensä merkittävästi paremmat kuin tietolähteellä. Peitetoimintaa koskevat pakkokeinolain 10 luvun 28 ja 29 § eivät sen vuoksi sovi vertailukohdaksi tilanteelle, jossa tietolähde viranomaisen ohjauksessa osallistuisi rikokseen.

Väistämätöntä on, että osallistuvan tietolähteen käyttö ei aina toteudu kaikilta osin ennalta suunnitellusti. Niin tietolähdettä ohjaavan poliisin kuin tietolähteen vastuiden arvioinnin kannalta on keskeistä, että sallitun toiminnan rajat on yksiselitteisesti dokumentoitu. Ehdotusta lainsäädännöstä ei käy yksiselitteisesti ilmi, miten tietolähde saisi konkreettisesti tiedon näistä rajoistaan. Asialla on suuri merkitys, koska osallistuvassa tietolähteen käytössä tietolähteelle ei ole tarkoitettu antaa omaa itsenäistä harkintavaltaa vaan toiminta olisi viranomaisten toimesta tarkoin ohjattua (s. 81 ja 82).

Esityksessä on (s. 85) kuvattu osallistuvan tietolähteen vastuuta tilanteessa, jossa hän osallistuu rikokseen toisin tai laajemmin kuin häntä on ohjeistettu. Länsi-Uudenmaan käräjäoikeus pitää tarpeellisena, että jatkovalmistelussa vielä tarkennetaan sitä, miten osallistuvaa tietolähdettä ohjaavan virkamiehen vastuun (s. 87) on ajateltu järjestyvän tilanteessa, jossa tietolähde joko suunnitellusti tai suunnittelematta ylittää toimivaltuutensa. Ainakin sitä, milloin virkavastuun lisäksi voisi tulla kysymyksen rikoksen yllyttäjän vastuu, on syytä vielä ennakkoonkin arvioida.

Länsi-Uudenmaan käräjäoikeus kiinnittää huomiota myös siihen, että ehdotuksessa ei ole käsitelty sitä, milloin valtiolle voi syntyä vahingonkorvausvelvollisuus suhteessa sivulliseen sen johdosta, että osallistuvan tietolähteen käyttö epäonnistuu sellaisella tavalla, että sivulliselle aiheutuu vahinkoa, joka on syy-yhteydessä tietolähteelle annettuun lupaan. Miten esimerkiksi poliisilain 8 luvun vahingonkorvaussäännösten on ajateltu soveltuvan tällaiseen tilanteeseen? Ehdotettuun pakkokeinolain 10 luvun 40a §:n 1 momenttiin sisältyy sellaisia osallistumisen tapoja, joista voidaan arvioida syntyvän sivulliselle niin taloudellista vahinkoa kuin esinevahinkoja ja pahimmillaan henkilövahinkojakin, ja 2 momentin 2 kohdan mukaan esimerkiksi merkittävää lievemmän vaaran ja vahingon aiheutuminen omaisuudelle olisi hyväksyttävää.

Länsi-Uudenmaan käräjäoikeus pitää tietolähdetoiminnan ja osallistuvan tietolähteen toimivaltuuksien luonne sekä toisaalta tuomioistuinten tehtävä huomioon ottaen periaatteellisesti luontevana ja siten kannatettavana, että tuomioistuin ei ennakolta päättäisi osallistuvan

tietolähteen käytöstä. Tältä osin riittävää ja sopivaa on, että tuomioistuimen roolina olisi tarvittaessa jälkikäteen arvioida osallistuvaakin tietolähdetoimintaa joko oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyödyntämiskiellon näkökulmasta taikka esimerkiksi rikosoikeudellista tai vahingonkorvausoikeudellista vastuuta koskevana asiana.

3. Ampuma-aserikos ylimääräisen tiedon käyttämistä koskevaksi perusterikokseksi

Länsi-Uudenmaan käräjäoikeudella ei ole huomautettavaa esitykseen siltä osin kuin siinä ehdotetaan, että pakkokeinolla saatua ylimääräistä tietoa voitaisiin käyttää myös, kun kyse on ampuma-aserikoksesta.

4. Esitutkintaviranomaisten rikostorjuntakeinojen yhteensovittaminen

Oikeusministeriö on pyytänyt, että lausunnoissa kiinnitettäisiin myös erityistä huomioita mietinnön jaksoissa 2.3.2.5 ja 5.1.5 esiin tuotuun yhteensovittamistarpeeseen ja sitä koskevaan arvioon, että asianmukaista on tehdä asiaan liittyvä arviointi ja sääntelyiden yhteensovittaminen esityksen jatkovalmistelussa.

Tältä osin Länsi-Uudenmaan käräjäoikeus pitää työryhmämietinnössä (s. 94) esitetysti perusteltuna, että salaisista pakkokeinoista säädettäisiin yksinomaan pakkokeinolain 10 luvussa kaikkien toimivaltaisten esitutkintaviranomaisten kannalta ja salaisista tiedonhankintakeinoista kunkin viranomaisen osalta niitä koskevissa erityislaeissa.

Käräjäoikeuden lausunnon on valmistellut pakkokeinoasioiden vastuutuomari, käräjätuomari Wilhelm Norrman.

Lahtinen Ilkka
Länsi-Uudenmaan käräjäoikeus